

ภาวะผู้นำเชิงพุทธกับการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

Buddhist Leadership and Conflict Management in Thai Society

พระเทพปริยัติเมธี (สถุขฎฐ์ สิริธโร), ผศ.ดร.
Ven. Asst. Prof. Dr. Phrateppariyatimethi
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มี มีจุดประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษาการจัดการปัญหาความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนา ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำเชิงพุทธนั้นมีลักษณะอยู่ ๓ อย่าง คือ ๑) คุณลักษณะภายนอก คือ มีรูปร่างสง่างาม นำเคารพศรัทธาเลื่อมใส ตลอดทั้งมีพลังกำลังแข็งแรง สุขภาพที่ดี และมีความเพียร ๒) คุณลักษณะภายใน คือมีความรู้ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความชำนาญในงาน มีมนุษยสัมพันธ์ดี ๓) มีความแตกต่างจากบุคคลอื่น ซึ่งความแตกต่างนี้จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดความเคารพนับถือ มีความเชื่อมั่น มีความเชื่อฟังอย่างจริงใจ

การจัดการความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนา จากการศึกษาพบว่า เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดตั้งทำให้ลุล่วงไป มี ๔ ประการ คือ ๑) วิวาทาธิกรณ์ ๒) อนุวาทาธิกรณ์ ๓) อาปัตตาธิกรณ์ ๔) กิจจาธิกรณ์ และอธิกรณ์สมณะเป็นชื่อแห่งสิกขาบทหรือสิกขาบทแห่งธรรม แปลว่า สำหรับระงับอธิกรณ์ มี ๗ ประการ คือ ๑) สัมมุขานินย แปลว่า ระเบียบอันจะพึงทำในที่พร้อมหน้า ๒) สติวินย แปลว่า ระเบียบยกเอาสติขึ้นเป็นหลักให้สมมติ เพื่อการรับรู้ร่วมกัน ๓) อมุพหวินย แปลว่า ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้า

แล้ว ๔) ปฏิญญาตถะณะ แปลว่า ทำตามรับ ๕) เยภุยยสิกา แปลว่า ตัดสินตามคำของคนมากเป็นประมาณ ๖) ตัสสปาปิยสิกา แปลว่า กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด ๗) ตินวัตถารกวินัย แปลว่า ระเบียบดังกลบไว้ด้วยหญ้า

การนำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย การศึกษาวิจัย พบว่า ภาวะของผู้นำเชิงพุทธที่จะสามารถจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยได้ดีนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการนำหลักธรรมมาใช้ในการปกครองตน ปกครองคน และปกครองงาน มีหลักธรรมที่ต้องนำมาใช้ในการบริหารจัดการองค์กรนั้น

Abstract

The purposes of this research were in 3 folds: 1) to study Buddhist leadership from related Buddhist texts; 2) to study conflict management according to Buddhism concept; and 3) to study the application of Buddhist leadership to solve problems on conflict management in Thai society.

The research results showed the 3 characteristics of Buddhist leadership. They were 1) external characteristics cited as attractive physical appearance, respectful gesture, physical strength and healthiness, including persevering outlook; 2) internal characteristics consisting of being intelligent, wide spectrum of vision, skillfulness and good human relationship; 3) unique characteristics that caused reliance, confidence and trustworthiness to one's superiors.

In this research, the study of conflict management according to Buddhism concept revealed that the 4 issues that had to be accomplished consisted of 1) contention; 2) sub- contention; 3) legal question concerning offences and 4) legal question concerning obligations. A question studied in this research was considered as either precept source or precept itself or doctrine source called *ç*for settling a legal question. They contained 7 components: 1) Verdict in the presence; 2) Verdict of innocence; 3) Verdict of past insanity; 4) Proceeding on the acknowledgement, 5) Decision according to the majority; 6) Decision for specific depravity, and 7) a Reconciliation of both parties without need for clearing up the right and the wrong.

Then the application of Buddhist leadership to solve conflict management in Thai society, the research result showed that the leadership efficiently applied consisted of a person with high capability in utilizing Buddhist doctrine for ruling people, controlling work and self control as well as controlling in administration.

๑. บทนำ

มวลมนุษยชาติทราบกันโดยทั่วไปว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animal)^๑ ที่จะต้องมีกิจกรรมทำร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การรวมตัวกันเป็นสังคมนั้นมนุษย์จำต้องมีกิจกรรมที่เกิดจากการรวมตัวของบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันในขณะเดียวกันมนุษย์ในสังคมก็อาศัยบรรทัดฐาน หรือกฎหมาย ระเบียบประเพณี และสมมติสถานภาพพร้อมทั้งบทบาทที่เหมาะสมให้แก่บุคคลต่างๆ ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี มีอภิสิทธิ์ และมีเกียรติ^๒ แต่ทว่าสังคมในโลกปัจจุบันนั้นจัดเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความไร้ระเบียบ (Chaos)^๓ และเป็นสังคมที่ประกอบไปด้วยสถานะพื้นฐานของบุคคลที่มีความแตกต่าง และหลากหลาย เช่น ค่านิยม ทศนคติ ภาษา ศาสนา ความต้องการ ผลประโยชน์ และกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนั้น ด้วยความแตกต่างของบุคคลผนวกเข้ากับความพยายามที่จะดำรงและรักษาความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ของตนเองเอาไว้ จึงเกิดความไม่สมดุล ไม่เข้าใจกัน ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความไม่พอใจซึ่งกันและกัน จนในที่สุดอาจลุกลามเกิดเป็นสถานการณ์ของความขัดแย้งได้ ทั้งนี้ก็เพราะการอยู่ร่วมกันของคนเป็นจำนวนมากในสังคมนั้นย่อมจะต้องมีความขัดแย้งหรือมีการกระทบกระทั่งเกิดขึ้นบ้าง แม้ว่าในสังคมนั้นๆ จะมีกฎ กติกา หรือระเบียบวินัยไว้คอยควบคุมก็ตาม ความขัดแย้ง การกระทบกระทั่งก็ย่อมจะมีขึ้นได้เสมอ ซึ่งปัญหาความขัดแย้งนั้นจำเป็นที่สังคมมนุษย์จะต้องหาทางหรือวิธีการที่จะต้องขจัดหรือแก้ไข ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะก่อให้เกิดความผาสุกกับสังคมมาโดยตลอดทุกยุคทุกสมัย

ในสังคมไทยปัจจุบันซึ่งอยู่ในกระแสของโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นไปในมิติทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี วัฒนธรรม ทำให้เกิดผลกระทบอย่างรวดเร็วและรุนแรง ความขัดแย้งในหลากหลายรูปแบบได้ปะทุขึ้น และสะท้อนออกมาเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน มีการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่ขัดแย้งกันจนเกิดเป็นปรากฏการณ์ประท้วง หรือม็อบที่เกิดขึ้นกันบ่อยครั้งจนถึง

^๑ เบรนต์ ฮาร์. เนลสัน, **ความคิดทางการเมืองตะวันตก**, สมนึก ชูวิเชียร (ผู้แปล) (กรุงเทพมหานคร : เอ็มแอล ครีเอชั่น ๒๕๔๘), หน้า ๕๕-๖๐.

^๒ จอห์น อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๓.

^๓ ทฤษฎี “ไร้ระเบียบ” (Chaos Theory or Theory of Complex System) เป็นแนวคิดทางฟิสิกส์ใหม่ซึ่ง Ilya Prigogine ได้นำเสนอในงานเรื่อง *The Law of Chaos* โดยชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับความไร้ระเบียบนี้ทำให้นักวิทยาศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของกฎธรรมชาติใหม่ เนื่องจากความคิดที่ผ่าน มา วิทยาศาสตร์มักจะมองกฎธรรมชาติว่าเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว ซึ่งแนวคิดนี้ได้เปลี่ยนไปเมื่อมีการค้นพบทฤษฎีเรื่อง Chaos เพราะแนวคิดนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า รากฐานของธรรมชาติ คือ สภาวะแห่งการไร้เสถียรภาพ ดูเพิ่มเติมใน ยุคศรีอาริยะ, **มายาโลกาภิวัตน์**, (กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถึทรรศน์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๑-๑๑๘.

ชั้นปะทะกันทำร้ายกันก็มี ไม่ว่าจะจะเป็นความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น การแปรรูปของรัฐวิสาหกิจ ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การแย่งชิงทรัพยากรน้ำ การแย่งชิงที่ดินทำกิน และแม้กระทั่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างแพทย์กับคนไข้ในการเรียกร้องค่าเสียหาย กรณีที่ผู้ป่วยเสียชีวิตหรือพิการ

สำหรับคำว่า “ขัดแย้ง” นั้นประกอบด้วยคำสองคำ กล่าวคือ “ขัด” ซึ่งหมายถึง การไม่ทำตาม ฝ่าฝืน ขืนไว้^๔ และ “แย้ง” หมายถึง ไม่ตรงหรือลงรอยเดียวกัน ด้านไว้ ทานไว้^๕ ฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า “ขัดแย้ง” นั้นหมายถึงการที่บุคคลทั้งสองฝ่ายไม่ลงรอยกัน^๖ จึงพยายามที่จะต้านทานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่ตนเองมีความคิด หรือการกระทำที่ไม่สอดคล้อง หรือไม่สมนัยกับบุคคล หรือกลุ่มบุคคลอื่นในครอบครัว หรือสังคม ส่วนคำว่า “ความขัดแย้ง” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conflict” ซึ่งมาจากภาษาละตินว่า “Confligere” แปลว่า การต่อสู้ หมายถึง การทำสงคราม การไม่สอดคล้องหรือเข้ากันไม่ได้^๗

ในทางพระพุทธศาสนา ความขัดแย้งนั้นมีความหมายอยู่หลายคำ แต่เมื่อก้าวโดยสรุปก็จะพบว่าคำว่าขัดแย้งนั้นมีอยู่ ๒ นัย คือ (ก) ความหมายในทางธรรม และ (ข) ความหมายในทางพระวินัยโดยที่ (ก) ความหมายของความขัดแย้งในทางธรรม นั้นมีความหมายที่สรุปได้ ๖ นัยดังนี้ (๑) ความบาดหมาง ในภาษาบาลีใช้คำว่า “ภณฺชน”^๘ (๒) การทะเลาะ ในภาษาบาลีใช้คำว่า “กลท”^๙ (๓) การแก่งแย่ง ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิคฺคห”^{๑๐} (๔) การวิวาท ในภาษาบาลีใช้คำว่า “วิวาท”^{๑๑}

^๔ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๖.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑๗.

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖.

^๗Webster, *New Dictionary of the American Language*, 1967, p. 308.

^๘คำว่า “ภณฺชน” ๑๕ (ภณฺช ปริภาสเน+ยฺ) มาจาก “ภณฺช ธาตุ” ซึ่งเป็นในอรรถว่า “การกล่าวตอบ” (ปริภาสนะ) และ “ยฺ บัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “ภณฺชติเตติ ภณฺชน” แปลว่า “การบาดหมางกัน ชื่อว่าภณฺชนะ” ดังที่พระภิกษุจารย์ได้ชี้ให้เห็นว่า “ที่ชื่อว่า ‘ภณฺชน’ เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเหตุบาดหมางกัน หรือด่ากัน ได้แก่ ‘วิรุทธจิต’”

^๙คำว่า “กลท” ๑๗ (กลท วิวาท+อ) มาจาก “กล ธาตุ” ซึ่งเป็นไปในอรรถว่า “การถกเถียงกัน” (วิวาท) ลง “อ บัจจย” ซึ่งมีรูปวิเคราะห์ว่า “กลียติ ปรมียติ อเนน สุรภาโวติ กลโ” แปลว่า “ชื่อว่า กลท เพราะวิเคราะห์ว่า เป็นเครื่องกระทำความผิด คือ การนับถือบุคคลอื่นของบุคคลผู้กล่าวหาญ”

^{๑๐}คำว่า “วิคฺคห” ๒๑ (วิ+คท, อปทาน+อ) อีกนัยหนึ่งคำนี้ สามารถแปลได้ว่า “การถือเอา หรือการรักษาจุดยืนที่แตกต่างกัน” ดังรูปวิเคราะห์ที่ว่า “วิวิธ คณฺหาตีติ วิคฺคโ” ซึ่งแปลว่า “โวหาร คือ การพูดที่ถือเอาเรื่องที่แตกต่างกัน ชื่อกว่า วิคฺคห”.

^{๑๑}คำว่า “วิวาท” (วิ+วท, กถเน+ณ) มาจาก “วท ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “กล่าว” (กถเน) ลง “ณ บัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “วิรุทฺถ กถวา วทตีติ วิวาโ” แปลว่า “คำพูดที่ทำให้แตกแยก เรียกว่า วิวาท”

(๕) การมุ่งร้ายกัน ในภาษาบาลีใช้คำว่า “เมธคา”^{๑๒} (๖) การถกเถียงกันในบริบทนี้ ในภาษาบาลีใช้คำว่า “โวหาร”^{๑๓} ส่วนความหมายของ (ข) ความขัดแย้งในทางพระวินัยนั้นใช้ในความหมายของคำว่า “อธิกรณ์”^{๑๔} โดยพระพุทธศาสนาเห็นว่าความขัดแย้งนั้นมีที่มาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ตัณหา คือความอยากได้ใคร่มี^{๑๕} ทิฏฐิ คือความเห็นที่ต่างต่างกัน^{๑๖} ศีล/พรต คือการกระทำทางกายที่ต่างต่างกัน มานะ คือการถือตัว^{๑๗} โดยทั้งหมดที่กล่าวมานั้นถือว่าเป็นกิเลสที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งอันจะก่อให้เกิดแต่ความเสียหายทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยฝ่ายเดียว พระพุทธศาสนาถือว่าเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นแล้ว ย่อมส่งผลต่อความผาสุกของสังคมได้โดยไม่ต้องสงสัย และเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นเช่นนี้ สิ่งที่มีความจำเป็นที่สุดก็คือการพยายามหาทางแก้ไขปัญหาเหล่านั้นและผู้ที่จะจำเป็นที่สุดต่อการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งดังกล่าวก็คือ “ผู้นำ” ที่มีภาวะความเป็นผู้นำ ซึ่งพระพุทธศาสนาเห็นว่าผู้นำที่มีภาวะของความเป็นผู้นำนั้นมีความจำเป็นต่อการแก้ไขสถานการณ์ของความขัดแย้งได้ ดังปรากฏในอัครคณฺยสูตรเมื่อคราวที่เกิดวิวัฒนาการทางสังคมขึ้นจนมีความไร้ระเบียบของสังคม เมื่อนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสว่าผู้นำมีความสำคัญในการจัดการกับความไร้ระเบียบดังกล่าวว่า

ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นหมู่ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่านี้ บาปกรรมเหล่านั้นเกิด ปรากฏแล้วใน สัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมุติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าว ได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจัดแบ่งข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น...^{๑๘}

^{๑๒} คำว่า “เมธคา” (เมธ ที่สาคุม+ณ+อา) มาจาก “เมธ ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “การเบียดเบียน และต่อสู้กัน” (ที่สาคุม) ลง “ณ บัจจย” วิเคราะห์ว่า “เมธติ หีสติติ เมธคา” แปลว่า “การทะเลาะ เบียดเบียนกัน ชื่อว่า เมธคา” ในประเด็นนี้คัมภีร์โยชนาได้ขยายความเพิ่มเติมว่า “เมธนตา ที่สนตา จจนนติ ปวตตุนตติ เมธคา” แปลว่า “ชื่อว่า เมธคา เพราะวิเคราะห์ว่า คนผู้ร้ายทั้งหลาย ย่อมเบียดเบียน คือดำเนินไป” (ปาจิต. โย. (บาลี) ๔๖๔/๔๐๒ ฉบับพม่า).

^{๑๓} คำว่า “โวหาร” (วิ+หฺร, หฺร+ณ+ณ) มาจาก “หฺร ธาตุ” เป็นไปในอรรถว่า “นำไป” (หฺร+ณ) ลง “ณ บัจจย” มีรูปวิเคราะห์ว่า “วิรุฑฺ กตฺวา อหฺรติ วทติติ โวหาโร” แปลว่า “การนำเรื่องที่ขัดแย้งกันมาพูด ชื่อว่า “โวหาร”

^{๑๔} สารตฺถ. ฎีกา (บาลี) ๒/๓๘๖/๔๓๐.

^{๑๕} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๘๓.

^{๑๖} ชุม.ม. (ไทย) ๒๙/๘๒/๒๔๓, ชุม.ม. (ไทย) ๒๙/๓๑/๑๒๓.

^{๑๗} ชุม.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๓/๓๕๓, ดูเทียบใน ชุม.ม. (ไทย) ๒๙/๑๗๘/๕๑๐.

^{๑๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๖๒/๗๑.

จากข้อความในพระสูตรนี้ แสดงให้เห็นถึงความเลวร้ายในสังคมมนุษย์เราที่เป็นสาเหตุของการกำเนิดผู้นำอย่างชัดเจนโดยเริ่มต้นจากความตกต่ำทางศีลธรรมของมนุษย์ที่มีความโลภ เกิดมีการลักขโมยสิ่งของกัน มีการพูดโกหกหลอกลวงกัน และก็มีผู้ที่ทำหน้าที่ตัดสินโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิดตามที่ตนเองพอใจ นอกจากนี้ ก็มีการทะเลาะวิวาทขัดแย้งกันขึ้น แล้วเกิดความวุ่นวายในสังคมตามมา จึงจะเห็นได้ว่าความเป็นผู้นำหรือความมีภาวะผู้นำนั้น มีความจำเป็นต่อสถานการณ์ความขัดแย้งเป็นอย่างยิ่ง

จากสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันนี้จะเห็นว่า “ผู้นำที่มีภาวะผู้นำ” นั้นมีความจำเป็นต่อการหาทางออกหรือวิธีการแก้ไขปัญหาเป็นอย่างมาก เนื่องจากปัญหาความขัดแย้งนับวันจะทวีความรุนแรงขึ้น และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในมิติต่างๆ ของคนในสังคมแผ่ขยายเป็นวงกว้าง ซึ่งแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำของพระพุทธศาสนานั้นน่าจะเป็นทางออกหรือแนวทางในการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาก็ได้ เพราะมีหลักธรรมร่วมสมัยหลายประการจากพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ผ่านการพิสูจน์จากการประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท ว่าเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน และทำให้พุทธศาสนาดำรงคงอยู่ในโลกนี้มาอย่างยาวนานถึงสองพันหกร้อยปี ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้จึงศึกษาเพื่อค้นหาคำตอบว่าแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาแก้ไขปัญหาคัดแย้งในสังคมได้อย่างไร และนำเสนอเพื่อการนำไปปรับใช้แก้ไขปัญหาคัดแย้งในสังคมไทยต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาการจัดการปัญหาความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนา
๓. เพื่อศึกษาแนวทางการนำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้ เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

๓. ระเบียบวิธีวิจัย

๓.๑ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๓.๑.๑ แนวคิดเรื่องภาวะความเป็นผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๓.๑.๒ วิธีการจัดการความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนาทำได้อย่างไร
- ๓.๑.๓ แนวทางหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้ เพื่อจัดการปัญหาความขัดแย้งในสังคม
ทำอย่างไร

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหาที่ต้องการศึกษา คือ ภาวะผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา การจัดการความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนา และการศึกษาการนำแนวทางหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้ในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้น

๓.๓ วิธีดำเนินงานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบวิเคราะห์ (Analytical Research) โดยศึกษา ค้นคว้า เอกสาร (Documentary investigation) มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

๓.๓.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ค้นคว้ารวบรวม ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา มหาฎีกา ฎีกา และปกรณ์วิเสส ทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย

๓.๓.๒ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ ส่วนที่เป็นคำอธิบายจากเอกสาร หนังสือ และตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๓.๓.๓ วิเคราะห์ อธิบายความ และแสดงเหตุผล เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนมากที่สุด

๓.๓.๔ รวบรวม เรียบเรียงข้อมูล และนำเสนอผลงานวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ ภาวะผู้นำเชิงพุทธหรือผู้นำตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาเอกสารสรุปประเภทของผู้นำได้ตั้งแผนภูมิที่ ๑ ดังนี้

แผนภูมิที่ ๑ ประเภทของผู้นำ

คุณลักษณะของผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ตามแผนภูมิที่ ๒ ดังนี้

๔.๒ การจัดการความขัดแย้งตามแนวพระพุทธศาสนา

ความขัดแย้งที่ปรากฏขึ้นในพระพุทธศาสนามีวิธีการจัดการความขัดแย้ง คือ **อริกถ** แปลว่า ภารกิจที่พึงทำให้สงบให้เรียบร้อยเหมาะสม อริกถ คือ เป็นชื่อแห่งเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วจะต้องจัดต้องทำให้ลุล่วงไป มี ๔ ประการ คือ

๑. **วิวาหาธิกถ** คือวิวาหา ได้แก่การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัยนี้ จะต้องได้รับชี้ขาดว่า ถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องพระธรรมวินัย ดังจะเห็นได้จากกรณีของพราหมณ์ที่ถือทิวาต่างกันว่า สิ่งทั้งปวงเป็นที่พอใจแก่เรา สิ่งทั้งปวงไม่เป็นที่พอใจแก่เรา บางสิ่งเป็นที่พอใจแก่เรา และบางสิ่งไม่เป็นที่พอใจแก่เรา จึงทู่เถียงกัน เมื่อทู่เถียงกัน ทำลายกัน และเบียดเบียนกัน^{๑๙}

๒. **อนวาทาธิกถ** คือ ความโจทก์กล่าวหากันด้วยปรารภพระธรรมวินัยนี้จะต้องได้รับชี้ขาดว่าถูกว่าผิด หรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องอาบัติ เช่น กรณีความขัดแย้งของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีในสมัยพุทธกาล^{๒๐}

๓. **อาปัตตาธิกถ** คือ ภารกิจที่ต้องอาบัติหรือถูกปรับอาบัตินี้จะต้องทำคืน คือทำให้พ้นโทษหรือเรียกอีกอย่างว่าเป็นการถกเถียงกันด้วยเรื่องการปรับอาบัติและวิธีการออกหรือพ้นจากอาบัติ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า เมื่อภิกษุทั้งหลายสามัคคีกัน ร่วมใจกัน ไม่วิวาทกัน ตั้งใจศึกษาธรรมเหล่านี้อยู่ ถ้ามีการพูดคุยแย้งกัน มีความเห็นแตกแยกกัน ผูกใจเจ็บ ไม่เชื่อถือกัน ไม่ยินดีต่อกัน ควรปฏิบัติอย่างไร ทรงแนะนำให้มีภิกษุผู้เป็นกลาง ทำหน้าที่ระงับความแตกสามัคคี^{๒๑}

๔. **กิจจาธิกถ** คือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงสามัคคีร่วมกันทำ เรียกว่า สังฆกรรม เช่นให้อุปสมบทนี้จะต้องทำให้สำเร็จ

อริกถนสมถะ เป็นชื่อแห่งสิกขาบทหรือสิกขาบทหรือแห่งธรรม แปลว่า “สำหรับระงับอริกถ” มี ๗ ประการ คือ

๑. สัมมุขาวินัย แปลว่า ระเบียบอันจะพึงทำในที่พร้อมหน้า
๒. สติวินัย แปลว่า ระเบียบยกเอาสติขึ้นเป็นหลัก
๓. อมูพหวินัย แปลว่า ระเบียบที่ให้แก่ภิกษุผู้หยาบเป็นน้ำ

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๐๒-๒๐๔/๒๓๙-๒๔๒.

^{๒๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๒๙-๔๕๐/๓๑๑-๓๒๗.

^{๒๑} อติคัคคิ์ ทอญญ. **วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยด้วยการสมานฉันท์แนวพุทธ**, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://www.google.com> [๒๒ กันยายน ๒๕๕๔].

๔. ปฏิญญาตรณะ แปลว่า ทำตามรับ ได้แก่ปรับอาบัติตามปฏิญญาของจำเลยผู้รับเป็นลัทธิ การแสดงอาบัติ ก็จัดว่าทำปฏิญญาในข้อนี้ด้วย

๕. เภยยสิกขา แปลว่า ตัดสินตามคำของคนมากเป็นประมาณ วิธีนี้สำหรับใช้ในเมื่อความเห็นของคนมาก แตกต่างกัน ให้ตัดสินเอาตามคำของคนมากเป็นประมาณ

๖. ตัสสปายสิกขา แปลว่า กิริยาที่ลงโทษแก่ผู้ผิด

๗. ตินวัตถการวินัย แปลว่า ระเบียบดังกล่าวไว้ด้วยหญ้า ได้แก่ กิริยาที่ให้ประณีประนอมกันทั้ง ๒ ฝ่าย

ความขัดแย้งในสังคมไทยจากการศึกษาวิจัย^{๒๒} พบว่า เกิดจากแรงผลักดันด้านการเมือง ๒ ประเด็น คือ ความต้องการปฏิรูปประเทศไทยทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ส่วนอีกประเด็นหนึ่ง คือ การกดขี่ทางการเมือง และการรักษาความมั่นคงแห่งชาติ ความขัดแย้งถูกสะท้อนว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างผู้ปกครอง หรือชนชั้นนำทางการเมืองที่ผนวกเข้ากับกลุ่มนายทุน และจักรวรรดินิยม กับประชาชนผู้ถูกปกครองซึ่งประกอบไปด้วยชนวนาชาไร และกรรมาชีพ จะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่เป็นการต่อสู้ทางการเมืองหลายครั้ง เช่น ๑๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ และ ๑๗-๑๘ พฤษภาคม ๒๕๓๕ สร้างผลกระทบให้กับสังคมไทยทำให้เกิดการตื่นตัวทางการเมืองและมีความต้องการที่จะพัฒนาประชาธิปไตยให้มั่นคงมากขึ้นก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางด้านสิทธิมนุษยชนทั้งจากองค์กรภาครัฐและเอกชน อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็ยังไม่สามารถจะแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ ฯลฯ ทำให้เกิดความรู้สึกนึกคิดที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน โดยเฉพาะระหว่างภาคประชาชนและภาคการเมือง ซึ่งในปัจจุบันยังคงต่างแสวงหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ แม้ว่านักวิชาการจะสามารถแสวงหาวิธีการที่มีการทดลองใช้ในที่อื่นๆ เพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ก็ไม่ได้หมายความว่าจะสามารถลดปัญหาได้ ทั้งนี้เพราะยังมีเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจอีกมากเกี่ยวกับธรรมชาติของความขัดแย้ง และความสอดคล้องเหมาะสมของวิธีการแก้ไขความขัดแย้งนั้น โดยการศึกษาวินัยครั้งนี้ศึกษาความขัดแย้งตามการแบ่งประเภทของคริสโตเฟอร์ มัวร์ ที่นิยมกันในวงการของการจัดการความขัดแย้ง โดยแบ่งออกได้ ๕ ประเภทคือ (๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ (๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง และ (๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม พบสาเหตุของความขัดแย้งด้านต่างๆ ดังแผนภูมิที่ ๓

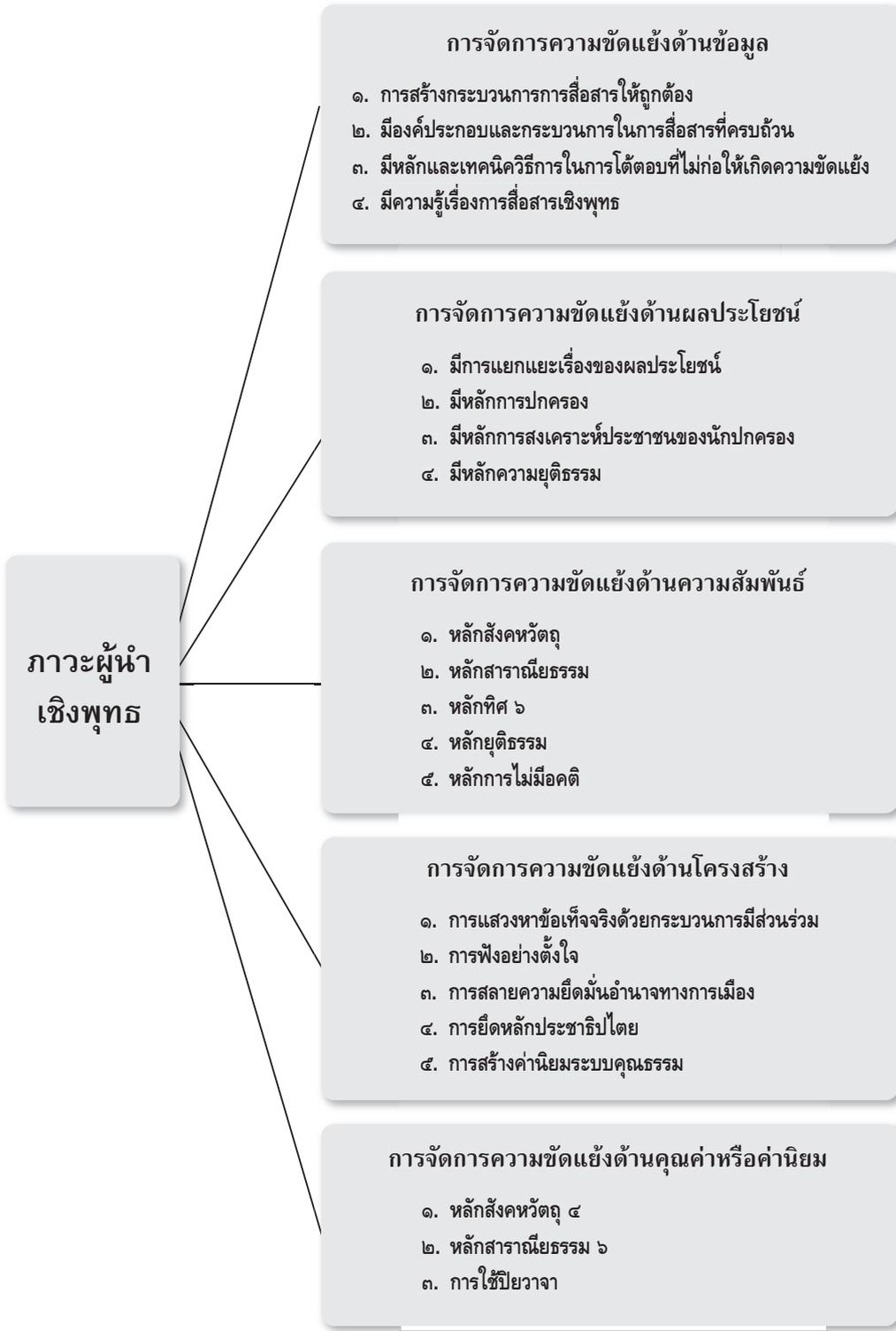
^{๒๒}ฉันทนา บรรพศิริโชติ วัฒนแก้ว, ความขัดแย้งเบื้องต้นเกี่ยวกับ สันติวิธี และธรรมชาติของความขัดแย้งในสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒-๑๑.

แผนภูมิที่ ๓ ความขัดแย้งด้านต่างๆ ของสังคมไทย

๔.๓ แนวทางการนำหลักภาวะผู้นำเชิงพุทธมาใช้เพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทย

จากการวิจัยพบว่า ภาวะของผู้นำเชิงพุทธที่จะสามารถจัดการความขัดแย้งในสังคมได้ดีนั้น ผู้วิจัยได้แยกแยะปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยออกเป็น ๕ ด้านและในแต่ละด้านนั้นจะต้องดำเนินการแก้ไขดังนี้ ๑) ความขัดแย้งด้านข้อมูล จะต้องดำเนินการแก้ไขโดยการให้ข้อมูลแก่คู่ขัดแย้งและสังคมอย่างรอบด้านและมีสติสัมปชัญญะ คือข้อมูลนั้นจะต้องไม่เป็นข้อมูลที่บิดเบือนจากความจริงอันจะก่อให้เกิดความเคลือบแคลงสงสัยของคนในสังคมได้ ๒) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ผู้นำจะต้องจัดการจัดสรรผลประโยชน์ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมให้มีความสมดุล กล่าวคือคู่ขัดแย้งที่มีความต้องการด้วยผลประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งผู้นำจะต้องดำเนินการเพื่อจัดสรรผลประโยชน์นี้ให้กับสองฝ่าย โดยเฉพาะหากเป็นฝ่ายรัฐกับชุมชน รัฐจะต้องเอื้อประโยชน์แก่ชุมชนให้มากเนื่องจากรัฐนั้นถือว่าเป็นผู้ที่มีอำนาจและกำลัง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นความต้องการของชุมชนก็ต้องไม่ขัดต่อความเสียหายของสังคมส่วนรวมเป็นหลัก ๓) ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ผู้นำจะต้องเสริมสร้างหรือปรับเปลี่ยนแนวคิดเพื่อที่จะดึงเอาความรู้สึกร่วมของคู่ขัดแย้งทั้งสองฝ่ายนั้นให้มาอยู่ในแนวทางเดียวกันโดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาคือหลักสังคหวัตถุ ๔ และสาราณียธรรม ๖ มาปรับประยุกต์ใช้โดยที่ผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างบรรยากาศแห่งความสมานฉันท์ให้เกิดเป็นอันดับแรกก่อนที่จะเปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งเป็นผู้สร้าง ๔) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง ผู้นำจะต้องเป็นผู้ดำเนินการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต พื้นฐานทางสังคมและความเป็นอยู่ในสังคม เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำทางสังคม และ ๕) ความขัดแย้งด้านคุณค่าหรือค่านิยม ผู้นำจะต้องให้ข้อมูลที่แท้จริงเกี่ยวกับค่านิยมที่ไม่ถูกต้องในสังคมแก่คนในสังคม โดยการประชาสัมพันธ์และปลูกฝังความเชื่อที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวของคนในสังคมให้เกิดขึ้น ซึ่งหากเป็นไปได้ตามนั้นก็ยังสามารถแก้ไขปัญหาลังคมในด้านนี้ได้ดังแสดงไว้ในแผนภูมิที่ ๔

๖. บทสรุป

ผู้นำยังสามารถนำเอากรอบในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการสร้างความสมานฉันท์ของคนในสังคมไปประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในสังคมโดยหลักการดังกล่าวนี้มีอยู่ ๑๐ ประการดังนี้ คือ

๑. มองกันในแง่ดี (Be optimistic) การมองคนและการมองโลกนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเรามองคนและมองโลกในแง่ดี เราก็จะพบแต่คนดีๆ และเรื่องดีๆ หากเรามองคนและมองโลกในแง่ร้าย ก็จะไปพบแต่คนเลวๆ คนร้ายๆ และเรื่องที่น่ากลัวๆ สุดท้ายกลายเป็นคนประเภท “เอาดีใส่ตัว เอาชั่วใส่คนอื่น” เรื่องการมองคนมองโลกนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสไว้ว่า สุกุสโล วุชฺชมนฺเณโส อุตตโน ปน ทุทฺทสฺมา โทษผู้อื่นเห็นง่าย โทษของตนเห็นยาก ดังนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสอนว่า จงฉลาดมองคนและมองโลกในแง่ดี ด้วยเมตตาทายกรรม เมตตาวจีกรรม และเมตตาโมหกรรม

๒. มีไมตรีจิตที่ดีต่อกัน (Good rapport) เมื่อมวลหมู่มนุษย์ได้อยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ในหน่วยงานองค์กร ในสังคมแล้วมีไมตรีจิตที่ดีต่อกันด้วยการประสานใจ ประสานงาน ประสานประโยชน์ เมื่อพบหน้ากันก็ยิ้มแย้มแจ่มใส ยกมือไหว้สวัสดีกัน ทักทายซึ่งกันและกัน ใช้คำว่าขอโทษ และขอบคุณให้ถูกเรื่องตามเหตุการณ์ สถานการณ์ และถูกกาลเทศะ ก็จะทำให้ปลูกไมตรีจิตที่ดีต่อกันไว้ได้อยู่ตลอดเวลา ก็จะเป็นเหตุปัจจัยนำไปสู่การสร้างสรรค์ความดีต่อกัน

๓. สร้างสรรค์แต่ความดี (Create goodness) เมื่อคนเรามองกันในแง่ดี มีไมตรีจิตที่ดีต่อกันแล้วก็จะไปเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดดี ทำดี พูดดีต่อกัน ทำพูดคิดอะไรก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์ ประหยัด ปฏิบัติได้ คือ ทำความดีทำประโยชน์ต่อกันและกัน ยังส่งผลไปถึงหน่วยงาน องค์กร สังคม ประเทศชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ก็ได้รับประโยชน์โดยอ้อมร่วมกัน คือ สันติภาพ สันติสุข ฆราวาสภาพ ด้วยการบำเพ็ญอุทิศถวายเป็นการร่วมกันจะมีแต่ความสุข ความเจริญ ความมั่นคง ความไพบูรณ์อย่างยั่งยืนตลอดไป

๔. นึกถึงความดีของกัน (Think of goodness of each others) การนึกถึงความดีของกันและกันว่า ผู้นั้นได้ทำสิ่งนี้ให้แก่เรา ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลเรา ได้ส่งเสริมสนับสนุนเรา ได้สงเคราะห์อนุเคราะห์เรา นั่นคือความกตัญญู รู้อุปการคุณที่ผู้อื่นทำให้แก่เรามีต่อเรา เราระลึกนึกถึงความดีของท่านผู้นั้น ก็จะหาโอกาสตอบแทนคุณความดีของท่านผู้นั้น นั่นคือกตเวทียี่สิบเอ็ดประการที่จะต้องโกรธกัน ไม่ชอบใจกัน เกลียดชังกัน กระทบกระถังใจกัน ความพยายามหาความผิดร้ายของเวรกรรมกัน ถ้าได้นึกถึงความดีของกันและกันแล้ว ก็จะทำให้ความโกรธกัน ไม่ชอบใจกัน เกลียดชังกัน กระทบกระถังใจกัน ความพยายามหาความผิดร้ายของเวรกรรม บรรเทาเบาบางจางหายไป และก็จะไปเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดความเคารพกันนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกัน ก็จะร่วมกันรักษาระเบียบวินัยเป็นอย่างดี

๕. ร่วมกันรักษาระเบียบวินัย (Maintain discipline) คำว่า วินัย แปลว่า นำไปแจ้ง นำไปวิเศษ นำไปต่าง **ภาษาทางโลกและภาษาราชการ** เรียกต่างกันไป เช่น ระเบียบ วินัย กฎ กติกา ข้อบังคับ กฎหมาย จนกระทั่งสูงสุดคือรัฐธรรมนูญ **ส่วนภาษาทางพระศาสนา** คำว่า วินัย หมายถึง คีล ๕ สำหรับประชาชนทั่วไป คีล ๘ สำหรับอุบาสก อุบาสิกา คีล ๑๐ สำหรับสามเณร คีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ คีล ๓๑๑ สำหรับภิกษุณี มีคำกล่าวที่ว่า **คนจะดีเพราะมีวินัย คนจะร้ายเพราะวินัยไม่มี** ดังนั้น สมาชิกในองค์กรในสังคมไทยเมื่อมีภาวะ คือ ความเป็นแตกต่างกันไป ก็ย่อมมีฐานะ คือ หน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติต้องกระทำไปตามบทบาทอำนาจหน้าที่ให้ถูกหน้าที่ ถึงหน้าที่ พอดีแก่หน้าที่แตกต่างกันไป ด้วยความสำรวมด้วยความเคารพในระเบียบวินัยอันดีงาม อันนำไปแจ้ง นำไปวิเศษ นำไปต่างนั้นๆ

๖. มีหัวใจพระพรหม (To be a Brahma's heart) เมื่ออยู่รวมกันในสังคม ไม่ว่าจะ เป็นในองค์กรใด ในสังคมใด ถ้ามีจิตใจที่เพียบพร้อมไปด้วยพรหมวิหารธรรม คือ **มีเมตตาจิต มีจิตใจรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน มีกรุณาจิต มีจิตใจสงสารคิดช่วยเหลือกันและกันให้พ้นความทุกข์ยากลำบาก มีมุทิตาจิต มีจิตใจชื่นชมพลอยยินดีในเมื่อพวกกันหรือผู้อื่นได้ดีมีความสุขความเจริญ มีอุเบกขาจิต มีจิตใจเป็นธรรม เทียงธรรม ยุติธรรม และหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากพรหมวินาศเสีย คือ**

- ๑) อีสริยมทน มัวเมาบ้าอำนาจ
- ๒) ทุจจริต ยักยอก ฉ้อโกง ฉ้อราษฎร์บังหลวง
- ๓) กุหก หลอกลวงพวกกัน บริวาร และคนอื่น
- ๔) นิคคาหรั ปศุคาโห ยกย่องคนชั่วคนเลว

เพราะพรหมวินาศ ๔ ประการนี้ย่อมนำมาแต่ความอยู่ร้อนนอนทุกข์ สังคมย่อมมีแต่ความพินาศ ประเทศชาติย่อมหายชะบอบข้าเสียหายโดยถ่ายเดียว เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคมต่างมีพรหมวิหารธรรมเป็นหลักประพฤติปฏิบัติประจำใจ ก็จะเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดความรู้สึกสามัคคีได้โดยง่าย

๗. สร้างสมความสามัคคี (Unity promotion) เมื่อคนเราหรือสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคมมีพรหมวิหารธรรม และหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลจากพรหมวินาศแล้ว ก็จะเป็นเหตุปัจจัยสร้างความรู้สึกสามัคคีความปรองดองสมานฉันท์ ซึ่งเกิดจากความชุ่มเย็น คือ เมตตาเป็นต้น ก็จะเป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดความสามัคคี สามารถรวมตัวกันได้เป็นนิตยเหมือนน้ำ เพราะมีความเที่ยงธรรม และไม่มีสองมาตรฐาน รู้จักอดใจ (ขันติ) รู้จักหยุดใจ (ฉีติ) รู้จักข่มใจ (ทมะ) จึงทำให้ความสามัคคีปรองดองตั้งอยู่ได้นานต่อเนื่องสม่ำเสมอ ดังคำกล่าวที่ว่า **“ไม่สิ้นธรรมคือไม่สิ้นดี ไม่สิ้นสามัคคีคือไม่สิ้นชาติ”** สามารถปรับตัวเข้ากับรูปการณ เหตุการณ และสถานการณได้ทุกรูปแบบ ด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน วางตัวปฏิบัติตนได้เหมาะสม

๘. มั่งมีความเสียสละ (Sacrifice) เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคม มีความรู้สึก สามัคคีปรองดองสมานฉันท์กันแล้ว ก็จะเป็นเหตุปัจจัยทำให้มีน้ำใจเสียสละ คือตัดใจ ตัดกรรมสิทธิ์ และตัดความยึดถือของตนด้วยการเสียสละวัตถุสิ่งของทรัพย์สินศฤงคาร ให้แก่หน่วยงานองค์กร และสังคมได้ ในเมื่อต้องสร้างประโยชน์สร้างความดีร่วมกัน และในเมื่อเกิดภัยธรรมชาติต่างๆ โดยที่สุด เสียสละอารมณ์ คือสละปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลงใจเขาเขาปัญญา ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละ อวัยวะเพื่อรักษาชีวิต และพึงสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม คือ ความถูกต้องเป็นธรรม ตามคำกล่าวที่ว่า **“ความเสียสละไม่มี ความสามัคคีไม่มา”** ความเสียสละเป็นเหตุปัจจัยทำให้คนเรารู้จักพอ กล่าวคือ พอใจ พอใช้ พอได้ พอดี พอมี พอเพียง สันโดษ **รู้จักให้** กล่าวคือ ให้เกียรติ ให้โอกาส ให้อภัย **ให้หน้าใจ** กล่าวคือ ลักษณะเตรียมใจและทำใจ อะไรจะเกิดก็ต้องเกิด ช่างเถอะ ช่างเขา ช่างมัน ปลงใจ ปล่อยวาง ไม่ถือโทษ ไม่โกรธแค้น ไม่โจมตี ไม่บีบบังคับ อะไรดีให้รู้จักต่อ อะไรชั่วให้รู้จักตัด อะไรไม่ดีให้รู้จักต้าน

๙. ลดมานะทิฎฐิ (Misbelief reduction) เมื่อสมาชิกในหน่วยงานองค์กร ในสังคม มี น้ำใจเสียสละ และสละปล่อยวางอารมณ์ที่เป็นข้าศึกต่อความสงบใจก็จะเป็นเหตุปัจจัยทำให้ลดมานะ ทิฎฐิลงได้ง่าย โบราณกล่าวไว้ว่า **“ยอมไม่เป็น เย็นไม่ได้”** เพราะมุ่งเอาชนะคะคานซึ่งกันและกัน จน กระทั่งลืมความถูกต้องเป็นธรรม ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า อตตาท หเว ชิตํ เสโยฯ ชนะตนนั้นแลดีที่สุดประเสริฐที่สุด คือ ชนะใจตนเองด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นต้น

๑๐. ไม่อคติต่อกัน (Unprejudiced) เมื่อคนเราหรือสมาชิกมีอคติ คือ มีความลำเอียง เพราะชอบ เพราะชัง เพราะกลัวต่ออำนาจวาสนา และเพราะหลงใจเขาเขาปัญญา รู้เท่าไม่ทันการณ์ ต่อกันแล้วก็จะไปกันไม่ได้ คือ จะพัฒนาสร้างสรรค์อะไรก็เป็นไปไม่ได้ ถ้าทราบโดยมีอคติทั้งสอง มาตรฐาน ด้วยเหตุนี้ จึงมีคำกล่าวไว้ว่า **คนโลภจะไม่รู้จักคำว่าพอเพียง คนลำเอียงจะไม่รู้จักคำว่า ยุติธรรม ยุติธรรมไม่มี สามัคคีก็ไม่เกิด** ดังนั้น อคติ ความลำเอียง จึงเป็นที่มาของ อคติ ความไม่ชอบใจ อคติ ความไม่ชอบใจ จึงเป็นที่มาของ โทษะ ความโกรธ ความเดือดร้อนใจ โทษะ ความโกรธ ความเดือดร้อนใจจึงเป็นที่มาของ ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งใจ ปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งใจ จึง เป็นที่มาของความคิดแบบปฏิบัติขั้ว ไต้แย้ง ไต้ตอบ ต่อด้าน หรือที่เรียกว่า อารยะขัดขืน ดังนั้นความ ไม่มีอคติต่อกัน จึงเป็นธรรมานุธรรมปฏิบัติ ที่สำคัญอันเป็นเหตุปัจจัย ทำให้คนเรามองกันในแง่ดี มีไมตรีจิตที่ดี สร้างสรรค์ความดี นึกถึงความดีของกัน ร่วมกันรักษาระเบียบวินัย มีหัวใจพระพรหม สร้างสมความสามัคคี มั่งมีความเสียสละ ลดมานะทิฎฐิ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาหมกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๒/๓๓. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. **พระไตรปิฎก ฉบับหลวง.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมการ

ศาสนา : ๒๕๑๔.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

เจมส์ โค และคณะ. วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะผู้แปล. **คู่มือการเพิ่มพลังความสามารถกระบวนการ**

จัดการข้อพิพาท. นนทบุรี : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๔๕.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๔.

ฉันทนา จันทร์บรรจง. **จิตวิทยาการบริหาร.** พิษณุโลก : บุญรอดเปเปอร์, ๒๕๔๒.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ. **“ความขัดแย้งในสังคมไทย : ช่องว่างของการรับรู้และความเข้าใจ, ในความ**

ขัดแย้งในสังคมไทยยุควิกฤตเศรษฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, ๒๕๔๒.

ฉันทนา บรรพศิริโชติ หวันแก้ว. **ความขัดแย้งเบื้องต้นเกี่ยวกับ สันติวิธี และธรรมชาติของความ**

ขัดแย้งในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “มนุษย์กับความขัดแย้ง : โลกทัศน์และชีวิตทัศน์ในพระพุทธศาสนา”,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

เบรนต์ อาร์. เนลสัน. สมนึก ชูวิเชียร(ผู้แปล). **ความคิดทางการเมืองตะวันตก.** กรุงเทพมหานคร :

เอ็มแอลครีเอชั่น, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์

พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

อดิศักดิ์ ทองบุญ. **วิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยด้วยการสมานฉันท์แนวพุทธ.** [ออนไลน์] แหล่งที่มา <http://www.google.com> [๒๒ กันยายน ๒๕๕๔].

๒. ภาษาอังกฤษ:

Gary Dessler. Management : **Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3th ed., New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004.

Henkin, A.B. et.al. "Conflict management strategies of principals in site-based managed schools" **Journal of Educational Administration** 38, 2000.

Luis R. Gomez-Mejia and David B. Balkin. **Management**. New York : McGraw-Hill Book Company, 2002.

